☞ સુધરેલી રીત મુજબ ☜

ટેક્સ્ટ બુકસ રીવિઝન કમિટિએ

તૈયાર કરેલી M.N. 107

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; ભૂગોળ; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ વગેરે.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી "શંકર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

ચૌટાના પુલ ઉપર ટાંકી પાસે—સુરત.

સંવત ૧૯૮૬] કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ [સને ૧૯૩૦

મેસર્સ. સી/ડી. શાહ ... કૃત.

Surat

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

મેજ=ટેબલ

સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર

કડીઓ=છો છેટનું કામ કરનાર

મધમધે=ખુશબોથી બહેક બહેક થઇ રહે

પવન=વાનું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાધર=ખુલ્લી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને ઉતરવાની વગરભાડાની જગા

વટેમાર્ગુ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

અજવાળુ=સુરજ, દીવા વગેરેનો પ્રકાશ

ઘોર=બીક લાગે તેવું

ઝગઝગે=પ્રકાશે

ઉજાસ=ઝાંખું અજવાળુ

સરજ્યાં=બનાવ્યાં

કળાતું=સમજાતું

પાડ=ઉપકાર

યાદ=ફોમ; સરત

ઉપકાર=પાડ; અભાર

ભક્તિ=ભજન

સારી—દરરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨.

વર્ણન=હકીકત

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેરૂ=પક્ષી

ભ્રમર=ભમરો

મુલ્લાં=મુસલમાનનો નીમાજી; હોરાઓના ધર્મગુરુ

તુસ=અનાજનો ઊગેલો છોડ

અંધકાર=અંધારૂં

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળું પ્રાણી; પક્ષી

વન=જંગલ; રાન

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી ગઇ=પુરી થઇ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=ચળકાટ

ભાતભાતના=તરેહ તરેહના

દીસે=જણાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં; પાતરાં

કુકડા=મરઘા

મેના=એક જાતનું સુંદર રાગનું પક્ષી

રુડા=રૂપાળા; શોભિતા

તેજ=પ્રકાશ

કીકું=ઝાંખું

મોઢું કાળું થયું=દેખતા બંધ થયા;સંતાઇ ગયા

ખુણાખાંચા=ગલીકુંચી;

છુપી જગા
ખોળે=શોધે
ભક્તજનો=ભગતો
ધ્યાનધરે=આંખ મીંચી પરમેશ્વરને જુએ
ગાન=ગાયન
દાતા=સખી; દાતાર
દીએ=આપે
રૂડું=સારું; ઘણું
બાંગ=બૂમ પાડીને નિમાજ પઢવી તે; નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડવી તે
ચંદ્રતણો=ચંદ્રમાનો
ઉદય થયો=ઊગ્યો
કમળ=કમળનું ફૂલ
પત્ર=પાંખડી
ખોલે=ઉઘડે; ખીલે
ઉમંગી=હોંસીલા
ધાય=દોડે; ઊડે
ઢોર=ચોપગાં જાનવર; પશુ
ચારો=ખાવાનું
વેલી=વેલા
ખીલે=ફૂટે
નહિ ભૂલ=ભૂલ વગર
તાજાં=તરતનાં ખીલેલાં
ટોળે=ટોળાબંધ
વીર=ભાઈ
મગન=ખુશી
પ્રભુકેરૂં=પ્રભુનું
ધ્યાન=ચિત્ત; મન

સવારની હકીકત.

સમજુતી—હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુરી થઈ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામાં સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું, તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે, અને ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે, માટે હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરઘા કુકરેકૂક કરે છે. અને કાગડા કા કા કરે છે. શોભિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. (ટેક ૨) સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડયું અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી, તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે. (ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે. ઉદાર માણસો ઘણું દાન આપે છે, અને મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે. (ટેક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધારું જતું

રહ્યું, ભમરો ગું ગું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલે છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને હોંસીલા થાય છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે. (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ, ભૂલવગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ઘણાં પક્ષીઓ એકઠાં થઇને તાજું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) મા એમ કહે છે કે, હે ભાઇ ! તું ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ લઇને ઊઠ અને મન દઇને પાઠ વાંચ. (ટેક ૮).

પાઠ ૩.

વરસ=બાર મહીના
ઋતુ=મોસમ; રત
મહીનો=ત્રીસ દિવસ
કારતક=હિંદુ વરસનો પહેલો મહીનો
તહેવાર=આનંદનો દિવસ
શિઆળો=ટાઢની મોસમ
ઉડાડે છે=ચગાવે છે
ઉતરાણ=સંક્રાંત; સુરજનું "ઉત્તર તરફ જવું" તે
રત=ઋતુ; મોસમ
હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઉં; મહીનાનું પહેલું પખવાડીઉં
વદ=અંધારીઉં; મહીનાનું બીજું પખવાડીઉં
પખવાડીઉં=પંદર દિવસ
તિથિ=દિવસ
અમાસ=હિંદુ મહીનાનો છેલ્લો દિવસ; જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ ઊગતો નથી તે દિવસ
વસ્ત્ર=લુગડાં
પંખા=વીજણા
ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
બળેવ=રાખડી બાંધવાનો દિવસ; શ્રાવણ સુદ ૧૫
દશેરા=રાખડી છોડવાનો દિવસ; આસો સુદ ૧૦
દિવાળી=હિંદુ વરસના છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ
પર્વ=તહેવાર; આનંદનો દિવસ

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા મહીનાનાં

દિવસ કેટલા? મહીનાના પખવાડીઆં કેટલાં અને તે કયા કયા? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કઇ કઇ આવે અને કેટલીવાર આવે? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કંઇ તિથિએ આવે છે?

પાઠ ૪.

ભીડ=ઘણાં માણસો ને ગાડી ઘોડાની ઠઠ
ગોકળઆઠમ=શ્રાવણ વદ આઠમ; જન્માષ્ટમી
કડકડતાં=અણીઆળાં
ભાઈબંધ=દોસ્તદાર
ઠઠ=ગીરદી; ભીડ
વિખુટા=જુદા
દુકાન=માલ વેચવાનું ઠેકાણું
કંસારા=તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર અને વેચનાર
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાંબું અને જસતની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
સુખડીઆ=મિઠાઇ બનાવનાર
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો બનાવેલો પાક
મિઠાઇ=બરફી, પેંડા વગેરે
ખડકેલી=ગોઠવેલી
ખરાદી=સિંઘાડા ઉપર ઘાટ ઉતારનાર
સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ
પલંગ=છત્રીવાળો કોચ
પારણું=હીંડોળા જેવું ઘોડીઉં
કોચ=બે બાજુએ તકીઆવાળો પલંગ
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું
રેશમી=રેશમનું બનાવેલું
શણ=એક જાતનો છોડ એની છાલનાં દોરડાં તથા કપડાં બને છે.
સરૈયા=અત્તર, ગુલાબજળ, ધુપેલ વગેરે સુગંધી વેચનાર
બહેક બહેક=મઘમઘ
લીલોમેવો=તાજાં પાકાં ફળ
દ્રાક્ષ=દરાખ
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત
સિપાઇ=ચોકીદાર
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઇ
ફુદડી=ચક્કર

સવાલ—ગોકળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫.

નઠારી=ખરાબ
સોબત=સંગત
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=ફૂલ, ફળનાં ઝાડ છોડવાળી જગા
મઝા=ગમત
શેખી=પતરાજી
પારકાં=પરાયાં; બીજાનાં
માને=કબુલ કરે
આખરે=અંતે
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આઘે=દૂર
ખાસાં=સારાં; મજાનાં
નિશાન=એંધાણ
તાકીને=ધારીને
લૂમ=ઝુમખો
તૂટી પડે=નીચે પડે

ઘાટ=ઇલાજ; ઉપાય
રાસ=દોરડું
ઢગલે ઢગલા=ઘણાજ
દોસ્ત=ભાઇબંધ; મિત્ર
ફક્કડ=સારાં
પછવાડેથી=પાછળથી
રખવાળ=સાચવનાર
સજ્જડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ
અથડાયું=અકળાયું
ચકરી=તમ્મર; ફેર
છુંદાઇ=ચગદાઇ
લોહીલોહાણ=લોહીથી ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો ધણી
લપડાકો=તમાચા

જીવ લઇને નાઠો=ખુબ દોડ્યો
ફરીને=પાછળ
ઢાસો=થપ્પડો
ફળ=ફાયદો; લાભ

કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી
સંગ=સોબત; પાસ
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર; હેત
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
બુરો=નઠારો; ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિદ્યા=કલમ; ભણતર

સોબત તેવી અસર.

સમજુતી—જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોબત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેનાં જેવાંજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોબતથી સારો થશે, નઠારી સોબતથી નઠારો

થશે; સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય. (૩)

સાર—નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણા પર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોબત કરવી નહિ. પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬.

રખડેલ=રખડતો
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે ટકે સુખી હતાં
વયે=ઉમરે
પારજ રહ્યા નહિ=બગડીજ ગયો
વધાઇ=વધામણી; ખશ ખબર
ઓવારણાં=દુઃખડાં
ફોસ પગલું=ફોઇના તરફથી જે પગલું બાંધવામાં આવે છે તે
એટ=કનામ
લાડાલો=લાડમાં ઉછરેલો લાડકવાયો
કુટેવ=નઠારી આદત; ખરાબ ટેવ; ખો
પોળ=મોટી ખડકી
અટકચાળાં=અડપલાં; કોઇને ખોટું લાગે એવું કર્યા કરવું તે
લડાઇ=વઢવાડ
વંઠી જશે=બગડી જશે
સીધું ચાલવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી
બહાને=નામે
ચોટ્ટુ=બજાર
રઝળતો=રખડતો
ટોળું=જથ્થો
મસ્તી=તોફાન
લાતાલાતી=લાતબાજી
લાત=પાછલો પગ માર્યો તે
ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી ખસી ગયો
ભેંકડો તાણ્યો હતો=મોટા સાદે રાગ કાઢી રડતો હતો
હાડવૈદ=ભાંગેલું હાડકું બેસાડનાર વૈદ
લેપ=ખરડ
ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય
વલે=દશા; ભુંડા હાલ
ખો=આદત; ખરાબ ટેવ
શિખામણ=ફાયદાની વાત; બોધ
સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી દીધી

સાર—નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાની સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭.

જકકી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર; જીદ્દી
વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં
લવારાં=બકરીનાં બચ્ચાં
પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં
ગાડરાં=ઘેટીનાં બચ્ચાં
ચારો=ઘાસ
નીરતો=નાખતો
ખાંધે=ખભે
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો
ઝોક=બકરાં, ઘેટાં રાખવાનો વાડો
છાંયે=શીળે; છાંયડે
વાંસળી=વાંસમાં કાણાં પાડી બનાવેલું વાજું
પાવો=પીસવો; સિસોટી
લૂ=ગરમી; અશરો
જતન=રક્ષણ; સંભાળ
રબારી=ઢોર ચરાવનાર
ઊંચી ગઈ=ઊડી ગઈ; દૂધ દેતી બંધ થઈ
જાળવતો=સાચવતો
વિયાય=જણે
ધણી=માલીક
સાચવણ=સંભાળ
તકરાર=લડવાડ; રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ વગરનું
મોજ=મઝા; આનંદ
અભાગીઉ=કમનસીબ

પાઠ ૮.

ગોંધતો=પુરી રાખતો
ચેન=સુખ; મઝા
અંધીખાનું=કેદખાનું
ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું
ખેલવું=રમવું
ઠરેલ=ડાહી
નાદાન=સમજણ વગરનું
સંભાળ=ખરદાસ
સપડાઈ પડશે=હેરાન થશે; ફસાશે
જક=જીદ; હઠ
લાગ=દાવ; તક
સટકી ગયું=છાનું માનું નાસી ગયું
ઠેકવા=કુદકા મારવા
પાદર=ગામના ઝાંપા બહારની જગા
વગડો=જંગલ; રાન
કોતર=ગુફા; બખોલ
તરાપ=કુદકો; ફાળ
બોડ=ગુફા; બખોલ
કમોતે=વગર મોતે

સાર—માબાપ, મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું ને હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.

રિસાળ=રિસાઈ જાય એવો
સહેજ સહેજમાં=જરા જરામાં
રીસ=ગુસ્સો; મિજાજ
છેડો=પાર; અંત
ભાગ્યે=કદાચ
આડોશી પાડોશી=આસ-

પાસના ઘરનાં રહેનાર
ભાઈભાંડુ=ભાઈબેન
જમણ=જમવાનું
ચીસ=બીકથી બૂમ

પાડવી તે
ટેવ=આદત
નકામો=અમથો
ઢોંગ=ફેલ

વેદના=દુઃખ
મુદ્દલ=બીલકુલ
પસ્તાયો=દીલગીર
નડે=હેરાન કરે

સાર—રીસાવાની ટેવ રાખવી નહિ.

પાઠ ૧૦

જાળ=કરોળીઆનું પડ; જાળું; ફાંદો
ફરી ફરીને=વારે વારે
વિષે=બાબત
વણ=વગર
તૂટેલ=તૂટી ગએલ
તાંતણો=તાર

મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી
માટ=માટે
ફાવ્યો=પાર પાડ્યો
ઘાટ=ઉપાય
ભીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો રહ્યો
ધીરજ=સબુરી
નીરધાર=નક્કી

ખંત=ચોકસ; કાળજી
યત્ન=મહેનત
ચગદાઈ=છુંદાઈ; દબાઈ
તળે=નીચે
મોત=મરણ
તજી=છોડી
અનંત=અણોજ
લાભ=ફાયદો
પામે=મેળવે

ફરી ફરીને સારૂં કામ કરવા બાબત.

સમજુતી—કરોળીઓ જાળ બનાવતાં ભોંય પર પડી જાય છે, ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) કરોળીઆએ તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી, પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કોઇ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો, તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ, ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળમાં જઇ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો

પગ તળે છુંદાઇને વગર મોતે મરી જાત. (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆની પેઠે જે માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો થાય. (૬)

સાર—સારૂં કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું.

પાઠ ૧૧.

આંકભિલ્લુ=એક જાતની રમત
કચ્છ=કાછડો; કચ્છો
ગઢ=કિલ્લો
સાથી=સોબતી
ભિલ્લુ=સાથી
વડો=મોટો
સરદાર=ઉપરી
ઘૂમી વળ્યા=આમથી તેમ ફરી વળ્યા
દાવમાં=લાગમાં
પેંતરા=ડગલાં; પગલાં
નજર ફેંકી=જોઇ
પૂર જોસથી=ઘણાજોરથી
ભૂલથાપ=ભૂલાવો
શાબાશ=ધન્ય
દાવ=રમત

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨.

દૃઢ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો
ગેડીદડા=દડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી
ડગલું=પગલું
રંગ જામ્યો=મજા આવી
પછી તો ધૂળ=પછી કંઇ મજા પડવાની નથી
વચન=બોલ
ખાતરી=ભરોસો
સુનું=વસ્તી વગરનું
મોં ફેરવી=મોં ચઢાવી
પીડા=પંચાત; દુઃખ
મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩.

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
કુટુંબ=વંશ; ઓલાદ
છંછેડે=[illegible] કરે
પીડ=વાસો
ઘાટ=આકાર
સોહામણી=શોભિતી
જાપકદાર=રોપવાળા
કોરીને=કાણાં પાડીને
દુભવો=નારાજ કરો
નુકસાન=બગાડ
સ્વાદે=[illegible]
નવાઇ=અચરજ

સાર—કોઇનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય, અને કોઇનું બુરૂં કરીએ તો આપણું બુરૂં થાય.

પાઠ ૧૪.	અંગેઠી=પોક પાડવાની ભઠ્ઠી	પસ્તાયો=દીલગીર થયો
મોસાળ=માના બાપનું ઘર; મામાનું ઘર	ઉલટભેર=હોંસથી	વાંક=ગુનો; તકસીર
આંખ ટાઢી થઈ=સંતોષ થયો	ઠેસ=ઠોકર	સાજું=આખું
	હોંસભેર=ઉમંગથી	હરખ=આનંદ
		ઉતાવળ=ઝડપ

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. (૨) જેવું આપણું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫.	ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચી	સુખચેન=મઝા
ઢીંગલી=નાની પુતળી	કાયર=હેરાન	શોક=દીલગીર
તખતો=આરસો	પજવે=દુ:ખ દે	લાજ=આબરૂ
ઝૂટવી લીધો=એકદમ ઝડપ મારી લઈ લીધો	ફુટી બદામ=ખોટી બદામ; નજીવી કિંમત	ઘટે=ઓછી થાય
સરી પડયો=લપસી ગયો	સહીઅરો=બેનપણીઓ	નિંદે=ખેદું ખોટું બોલે
બરડ=ઝટ ભાંગી જાય એવો	કટ્ટા=એક બીજાની સાથે બોલવું કે રમવું નહિ તે	બળવંત=જોરાવર
પછાડાએ=અફાળીએ	આપણુ=આપણે	સદા=હંમેશ; નિત્ય
		લેશ=જરા
		કુસંપ=કજીઓ
		કોપ=ક્રોધ

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજુતી—આપણે બને જણ ભાઈ અને બેન સપીને હળીમળીને રહીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે. પણ જો લડીએ કે કજીઓ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારૂં બોલે. (૧) હે ! જોરાવર બાપ પરમેશ્વર, તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ; ને અમારા દહાડા સુખમાં જાય.

(૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઇ દિવસ કોઇ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય, તો મા ઘણી ખુશી થાય (૩) **સાર—ભાઈ બેન સંપીને ચાલવું.**

પાઠ ૧૬.

રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે. હિંદુ લોકો એમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે.
ઇચ્છા=મરજી
ગભરાટ=ગભરામણ
છેવટે=આખરે
ફેરવવા=બદલવા
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ગણકાર્યું=માન્યું
ડસકાં=રડતાં રડતાં આચકા ખાવા તે
રોણું=રડવાનું તોફાન
ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા
રડ પર=રડવા પર
ગોદ=ખોળો
ધીરા=શાંત
છાના=મુંગા
પ્રધાન=વજીર
દર્પણ=આરસી
દશરથ=રામચંદ્રજીના બાપ
મહારાજા=મોટારાજા
શ્રી=સારા; શોભાવમાન

સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭.

વગર વિચાર્યું=વિચાર વગરનું
જોડું=ધણી ધણિઆણી
કુચરે પુંજે=કચરો વગેરે
પરવારી=નવરી થઇ
કથા=ઇશ્વર સંબંધી વારતા
ભળતું=પેદાશ થતી
ગુજરાન=ગુજારો
છોકરાંછૈયાં=છોકરાં
પેટ=પોતાને
ઓછું આવતું=ખોટું લાગતું
પાપ=ખોટાં કામ
આધાર=આશરો
સારૂં=ભલું; કલ્યાણ
આંગણું=બારણા આગળની જગો
તરફડતું=તરફડીઆં મારતું
દયા=રહેમ; મહેર
ઉછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો
લોહિઆળું=લોહીવાળું
ગુસ્સો=રીસ
બેડું=ગાગર ને ઘડો
કકડા=ટુકડા
ભાંગીતૂટી=સમજાય નહિ તેવી
બોલી=બોલ
મૂર્ખ=બેવકુફ

પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ	પુત્ર=છોકરો	વળે=કામ આવે
અભાગણી=કમનસીબ	જીવ=પ્રાણ	જાન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજુતી—જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જુઓ, એવાં વગર વિચારનાં કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે. (૧)

સાર-ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.		
સંદેશો=ખબર	છાપખાનાવાળો=છાપખાનાનો માલીક	ડરતો=બીતો
ખોડંગતો=લંગડાતો	ગોઠવણ=બંદોબસ્ત	પંપાળી=હાથ ફેરવી
દુઃખી=હેરાન	ગાર્ડ=તપાસ રાખનાર	ડર=બીક
અંદાજ=આશરો	સરનામું=ઠેકાણું	નજીક=પાસે; સોડે
હુંફાળું=ગરમ	સ્ટેશન=આગગાડીને ઊભા રહેવાનું મુકરર ઠેકાણું	ઠરાવ=કરાર; થએલી વાત
પરાળ=ધાનનું ઘાસ	ખટખડાટ=અવાજ	ઝપાટાબંધ=દોડતો
છાપું=ચાલતા વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ	સિસોટી=પીસવો	ખબરદાર=હોશિયાર
		આઠ કલાકમાં પંદર મિનિટ બાકી=૭॥ વાગે

સાર-(૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. (૨) જાનવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.		
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો	માથું મારી=હિંમત ધરી	વેગળા=દૂર
ઢીમણું=ઢીલું	છાતીવાળો=હિંમતવાન	બઝાડી=વળગાડી
	ધરાયો=તરપત થયો	પેટભરી=જોઈએ તેટલા
	હડસેલો=ધક્કો	

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. (૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦

ખલીફા=મહમદ પગંબરના વારસ
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા
દરબાર=રાજકચેરી
દેખાવડો=રૂપાળો
સુબો=સુબેદાર; સરદાર
નીમણુક=ગોઠવણ
હુકમ=આજ્ઞા
ખાસ=જુદો; ખાનગી
શાહજાદો=પાદશાહનો દીકરો
શાહજાદી=પાદશાહની દીકરી
ચીતરામણ=ચિત્ર
તહેનાતમાં=ખીજમતમાં; હજુરમાં
છોકરવારી=નાદાની
કારણ=સબબ; મતલબ
નામદાર=પ્રખ્યાત; નામીચો
ફરમાવશો=હુકમ કરશો
સમજુતી=સમજણ
મોંએ ચઢેલો=વધારે ઓળખાણને લીધે બીક વગર બોલનાર
અરજ=વિનંતી
ફરજંદો=બચ્ચાં; છોકરાં
લાડ=વહાલ
અલ્લા=ખુદા; પરમેશ્વર
ગુનો=વાંક
માફ=ક્ષમા
દીલ=મન
દીલગીર=નાખુશ
ઓહદો=હકુમત; સત્તા
નીમ્યો=નીમણુક કરી
કઠણ હૈયાનો=દયા વગરનો
રદ કરું=ફેરવી નાખું
આરબ=આરબસ્તાનનો રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.

આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
લંગડો=લુલો
ઢેકાઢળીઆ=ખાડા ટેકરા
માળા=પક્ષીનાં ઘર
આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલા=ફાડી ખાનારાં જાનવર
વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું જાનવર
વરૂ=કુતરા જેવું ફાડી ખાનારૂં જાનવર
ખોંખારો=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ; આશીર્વાદ
ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—એક બીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.

પડછાયો=ઓળો
ભાગોળ=દરવાજો; દરવાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો
પાર=કિનારો
નદી મીઠા પાણીનો રેલો, પર્વત અથવા સરોવર-માંથી નીકળી ઢળતી જગામાં થઇ બીજી નદી કે સમુદ્ર મળે છે તે
કુદકો=છલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવા આવવા બાંધેલો રસ્તો
થાક=વિસામો; આરામ
અદેખો=બીજાનું સારૂં જોઇ બળે એવો
લોભી=લાલચુ
તરાપ=કુદકો; છલંગ
ખોળ=શોધ; તપાસ
પડાવી=ખુંચવી; છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી લેવાની ઇચ્છા કરી
ગુમાવ્યું=ખોયું
તાકે=ધારે; વિચારે

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.

ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધું
સંદેહ=વહેમ; શક
હડકવા=કુતરાં, કોહલા વગેરેને એક જાતનો રોગ થાય છે તે
દરકાર=પરવા
ઠાવકું=ડાહ્યું
બચકું=ડાકું
ખામી=કસુર
છુટું મૂકી દીધું=છોડી દીધું
અભડાયો=અડકાયો
ભરોસો=વિશ્વાસ

સાર—આપણી આંખે ખરૂં દેખાયા છતાં બીજા પર ભરોસો રાખી ચાલી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪.

લખોટા=મ જો
છાનોમાનો=ચુપચુપ
બગાડયું=ખરાબ કર્યું
વિના=વગર
સજા=શિક્ષા
ભૂલીશ=વીસરીશ
ચોરી=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લેવી તે
ચોર=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લેનાર

પાઠ ૨૫.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું હથિયાર
બાયડો=મરદ; પુરુષ
શાણો=ડાહ્યો
બહાદુર=જોરાવર

ઘાવ=ઘા
ભાળે=જુએ
નીર=પાણી; જળ
તાંહી=ત્યાં
નિહાળ્યું=જોયું
માંહી=અંદર; માં
ડર્યો=બીધો
ઝૂલતાં ને સમાતાં=પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યાં કરતાં અને તેની અંદર સમાઇ જતાં
સુણી=સાંભળી
સાદ=અવાજ
ભલાં=દયાળુ
દેવી=માતા
વદે=બોલે
માથું હલાવી=ડોકું ધુણાવી; ના કહી
સંપત=દોલત
મહેર=મહેરબાની; દયા
જગનાથ=જગતનો ધણી; પરમેશ્વર

કુહાડી.

સમજુતી—નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ઘા મારીને કાપે. એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો. (૧) ત્યાં તળાવમાં માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યુ તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમાં બીધો અને કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ. તે વખતે તે બહુ ઘાંટા પાડીને રડયો. (૨) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યા કરતાં અને સમાઈ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને પાણી ઉપર આવ્યાં. દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે. પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવી (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે. માટે હે! દયાળુ માજી, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરા સાથે બોલ્યાં. છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજો અને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો.

સાર—પારકી વસ્તુ પર લોભાવું નહિ.

પાઠ ૨૬.	ખૂબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ઘેર
ભરપુર=ભરેલો	હેત=પ્યાર; વહાલ	હૈયું ભરાઇ આવ્યું=
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ;	દેશાવર=પરદેશ	રડવું આવ્યું
પૈસા વગરનો	કપરા=અઘરા; સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાચાર=નાચાર	અરદાસ=ચાકરી
ખૂટી ગયું-ઓછું થયુ	મૂલ=કિંમત	પરવડે=બોજે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણી પર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરા પણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	લજવ્યું=શરમાવ્યું	વટાવી=ઓળંગી
ઝરો=પાણીનો વહેળો	શરીર=ડોલ	વખોડવું=ધિક્કારવુ
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લહેકારીને	મોઢી પડયું હતું=રાજી
આંખ=નજર	બોલવું	થયું હતું.
નારાજ=નાખુશ	ચમકી=ચોંકી	ફસાવી દીધું=દુઃખમાં
બડબડવું=મનમાં બોલવું	પારધી=શિકારી	ફેડો=પૂઠ [નાખ્યું

સાર—કોઇપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮.	બચકાં=ડાઘાં	જગાએ બેસી ઘાટ
શિઆળ=શિઆળવાં	રંગરેજ=રંગારો	ઘડે છે તે જગા
શાહેર=જેમાં છોબંધ ને	જરદી=પીળો	ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
કારબંધ ઘરો હોય	પાસ=અસર	ધગધગતા=ઘણાજ ઉના
અને સારાં સારાં	આંગણે=બારણે	નકલ=બીજાનું જોઇને
બજાર હોય તે.	કોઢ=પેઢી; લુહાર જે	કરવું તે; કોપી

સાર—કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯.	ઘી=તાવેલું માખણ	ઘર
વરો=જમણવાર; નાત	પિઅર=બૈરીના બાપનું	મણ=૪૦ શેર

ટાંકણે=ટાણે; અવસરે	સેખવે=ગણે	રંક=ગરીબ
મેળાપ=મુલાકાત	મોઘે ભાવે=ઘણી કિંમતથી	બારેખમ=બારંબોજવાળા
ઘડબડી=ઘડી	ખપ=જરૂર; ઉપયોગ	માન=આબરૂ; ઇજ્જત
રડ્યું ખડ્યું=જવલ્લેજ		

સાર-બારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું એ સારૂં છે. એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.	તરાપ=છલંગ	ડંકો=લડાઇનું વાજીંત્ર; નોબત
કુંવર=રાજાનો છોકરો	ઠેકાવી=ઠેકો મરાવી	નિશાન=ધજા; વાવટા
બાપકમી=બાપની કમાઈ ખાનાર	સેના=લશ્કર; ફોજ	દુશ્મન=શત્રુ
આપકમી=પોતાની કમાઈ ખાનાર	ઉપરી=સરદાર	ફોજ=લશ્કર; સેના
રાજપાટ=રાજગાદી	હિંમત=હામ	તક=દાવ; લાગ
તીર્થ=પવિત્ર જગો	લૂણ=મીઠું; ફોજ	સરદાર=ઉપરી
ધન=દોલત	ફતેહ=જીત	નાસભાગ=નાસાનાસ
ભાભી=ભાઈની વહુ	પ્રાર્થના=માગણી	કુંવરી=રાજાની છોકરી
વતન=જન્મભૂમિ	તડંગધુમ=ડંકા વગાડતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ	બહાદુરી=હોશિયારી
ઓચાતી=એકદમ		વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧.	ઘાસચારો=ઘાસ વગેરે	ખાબોચીઉં=પાણી ભરાએલો નાનો ખાડો
દેડકો=ચોપગું પાણી તથા જમીનપર રહેનારે પ્રાણી	લહેર=સપાટો	જીવ=પ્રાણ
	તડુકતો તડુકતો=લહેકાતી ચાલ ચાલતો	ચઢાઉ=ક્રોધ વખાણ્યુ કરે તેમ ચઢે તેવી

ફુલાવી=મોટું કરી
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ
મમત=જીદ; હઠ
ગજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગજા ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો પડે. માટે ગજા ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.

ભીખારી=ભીખ માગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
ખપસી=ખસી; સરી
ધ્રૂજતો=કાંપતો; થરથરતો
ખાદી=જાડું લુગડું; રેટી
વાન=લાગત
મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ કપડું
બફારો=પસીનો; પરસેવો
સાહુકાર=રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર
જેમ તેમ=ગમે તેમ
બેદરકાર=બેપરવા; ગરજ વગરનો
કસ=કેંસ
જાતે=પોતે

સાર–(૧) કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ. (૨) કપડાં ગમે તેમ પહેરવાં નહિ. (૩) કસ કે બોરીઆં છુટાં ન રાખવાં. (૪) ટોપી બરાબર ઘાલવી.

પાઠ ૩૩.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત
કાબેલા=અનુભવ મેળવેલા
સારો=લાયક
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ
જડતો=સૂઝતો; માલમ પડતો
દેશાવર=પરદેશ; બીજે દેશ
કોરીને=કાંપીને
ઓરી=એરી
પગલાં=પગનાં તળીઆંનો આકાર
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણું
જોડવાં=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનું રૂપાનું ઘરેણું; વેઢ
નિશાની=એંધાણી
વહેળો=નાની નદી
શીલો=શીલા; પથ્થર
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો ધંધો કરનાર
ધોબણ=ધોબીની બાયડી
રાજમારગ=મોટો રસ્તો
ઢુંકડું=પાસે; નજીક
છેક નજીક=ઘણુંજ પાસે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર–ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪.

મહિમા=મોટાઇ
જગપતિ=જગતનો ધણી; પરમેશ્વર
જગ=દુનિયા
રચી=બનાવી
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ
નવરંગી=તરેહ તરેહના રંગના
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં
પા'ડ=પહાડ
કરાડ=કરાડા; ગુફા
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર
સરિતા=નદી
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવાનો રસ્તો; ઓવારો
રળિઆમણી=શોભિતી
વાટ=રસ્તો
શીતળ=ઠંડો
સાર=સારી
સૂર્ય=સુરજ; રવિ
વરસાદ=મેહ; મેઘ
ઝૂલતાં=લટકતાં
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવું; મીઠું
નાદ=અવાજ; સાદ
કળા=તેજ; અજવાળું
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલ્લી લાંબી પહોળી જગા; ચોગાન
તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં
મહીં=માં
આંખડી=આંખ
ચારણું=ખાવાનું; ખોરાક
સાથ=સાથે
કળા=હીકમત; યુક્તિ
કળી શકાય નહિ=સમજી શકાય નહિ
સરજી=પેદા કરી
સરજનહાર=પેદા કરનાર; પરમેશ્વર

પાઠ ૩૪. પરમેશ્વરની મોટાઇ.

સમજુતી—જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે. (૧) તરેહવાર રંગનાં ખીલતાં ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં, તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) પરમેશ્વરે મોટા પહાડો, કરાડા, દરીઆ, નદી, પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તાની આ શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી

ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નકકી ઘણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે. વળી પાણીમાં વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે! (૭) હે પરમેશ્વર! તે જોવાને માટે આંખ આપી છે. સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂં કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જુકિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, માટે તેનો પાડ વાળવા હંમેશ તેની ભકિત કરવી.

પાઠ ૩૫.

વિશાળ=લાંબા પહોળા	સ્હોય=શોભે	ફુવારા=પાણી ઉંચું ઉડાડવા માટે બનાવેલો ઘાટ
છવાએલ=છવાઇ રહેલી	કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી	નવરંગ=તરેહ તરેહના રંગ
તંબુ=કપડાનું ઘર	કલ્લોલ=મજા; આનંદ	અપાર=ઘણું જ
તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ	તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી	મોર=આંબાનાં ફૂલ
કેળ=કેળાંનું ઝાડ	વિશેષ=વધારે	કોર=બાજુ
પલ્લવ=પાંદડાં	બેશ=સરસ; સારી રીતે	ચાંદની=ચંદ્રમાનું અજવાળું
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ વેલા વગેરે	કેસુડાં=ખાખરના ફૂલનો	
ધરી=પહેરી	ઘોળીને=હલાવીને	

પાઠ ૩૫. પાનખર ઋતુ. (વસંત ઋતુ)

સમજુતી—મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે. તંબુપર જેમ ધજા, વાવટા ફરકતા હોય, તેમ કેળ, નાળિએરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધજા ને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીન પર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે (વસંત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફુટી નીકળે છે.) તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર, કબુતર અને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાના ફૂલનો કેસુડો રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે. બાગમાં ફુવારા ઉડાડે છે; અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ઘણા તરેહવાર રંગો દેખાય છે; આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહી છે. (૫) માણસો લહેજતથી–ખુશીથી શિખંડ ખાય છે અને ઠંડું પાણી પીએ છે, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી થાય છે. (૬) (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

પાઠ ૩૬.

ટેકરો=જમીન વધીને ઉંચી થઇ હોય તે

પડછાયો=ઓળો

ઓળો=પડછાયો

પીઠ=વાંસો

ઉગમણી=પૂર્વ; સુરજ જે દિશામાં ઊગે છે તે

આથમણી=પશ્ચિમ; સુરજ જે દિશામાં આથમે છે તે

ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં જેણી ગમ ડાબો હાથ આવે તે

દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	જમણો હાથ આવે તે	જગાએ ઝીણો ઊગતો
તરફ મોં કરી ઉભા	ઉત્તર દિશામાં આકાશમાં	દેખાય છે તેને ધ્રુવનો
રહેતાં જેણી તરફ	જે તારો એકની એકની	તારો કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? પડછાયો સુરજથી કઇ દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ? દહાડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? સામસામી દિશાઓ ગણાવો.

પાઠ ૩૭.	મથાળે=ટોચે	જગા
બેસતુ વર્ષ કારતક સુદ ૧	ફુટ=બાર ઇંચ; અડધો ગજ	મધ્યમાં=વચમાં
દાંડો=પખાની હાથમાં	લંબાઇ=લાંબાપણું	૫
પકડવા લાકડી	પહોળાઇ=પહોળાપણું	થોર=થુવેરીઆ
માપ-ભરતર	ઇંચ=તસુ; સવા૧ જેટલા	કરા=ભીંત; દિવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે ? નકશામાં નીચે કઇ દિશા હોય છે ? ઉત્તરની સામે કઇ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢશો ?

પાઠ ૩૮.	ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે
ધોરી=સરિયામ	નિશાન=એંધાણ	તે જગા [જગા
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણ; ભાન	ગોચર=ગાયને ચરવાની

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને એરડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેવી જમીન તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગા; ચરો; બીડ	વાડી
વગડામાં=ઉજ્જડ જગામ	આંબાવાડી=આંબાના	નિચાણમાં=ઢળતી
પાપડો=ઢોરને ચરવાની	ઝાડ ઘણાં હોય એવી	જગામાં

ઢાળ=ઢોળાવ
દહેરું=દેવળ
કાંઠે=કિનારે
ભાઠું=કાંઠા પરની ખેડવા લાયક જગા
વહેણ=રેલો; પ્રવાહ
ચાલાક=ચંચળ
પાર=કાંઠો; કિનારો
પાળ=કોરણ
ડાંગર=ભાત
બસ=ઘણું
ઇશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખુણો
નજરે પડયા=દેખાયા
સુગમ=સહેલું

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું? તળાવ કોને કહેવું? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય? નદી શા કામમાં આવે? જ.—ત્રીજી ચોપડીના ૪૦ મા પાઠની કવિતા વાંચો. ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઇ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ?

પાઠ ૪૦.

વાળુ=રાતનું જમવાનું
ગમ્યું=ગોઠયું
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું મકાન
મુખી=પટેલ; ગામનો ઉપરી
ગંધ=ખરાબ વાસ
બંદોબસ્ત=ગોઠવણ
હવાલદાર=પટેલના તાબાનો સિપાઇ
મામલતદાર=તાલુકાનો ઉપરી અમલદાર; પટેલ તલાટીનો ઉપરી
ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુત પાસેથી મહેસુલના રૂપીઆ લઇ એકઠા કર્યા હોય તે
તલાટી=ગામની વસુલાત ઉઘરાવનાર
શાવણીઓ=વરતણીઓ
તાલુકો=ઘણાં ગામ
મળીને થયેલો તે
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો કાગળ; મનીઓર્ડર
માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ માસ્તર
ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
માંદો=બિમાર; રોગી
દાક્તર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર, દાક્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧.

સોનેરી=સોનાના રંગ જેવો પીળો
ખેડુત=ખેતીનું કામ કરનાર
હળ=જમીન ખેડવાનું ઓજાર
અંગારા=સળગતા કોયલા
ચળકતો=ઝળકતો
દાતણપાણી=દાંત સાફ કરવા તથા મોઢું ધોવું તે
ઝાડીને=ઝપટીને
ખોરાક=ખાવાની વસ્તુ
તાજી=તરતની
લહેર=સપાટા
ધંધો=રોજગાર; વેપાર
જન=માણસ
નમતો=આથમતો
ઘોંઘાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળી અને વાદળાની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળુ શેમાંથી આવે છે? સવાર થઈ શાથી જણાય છે? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ? રાત પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતાં પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ. ઝળઝળીઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨.

વાતો ૬ ના
જોરથી=ઝડપથી
ઠરી જાય છે=ઠંડા પડી જાય છે.
ટિકિટ=દાખલ થવાની ચિઠ્ઠી
ગુંગળાઈ=અકળાઈ
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ જોરથી વાવું તે
ઉથલી=ગબડી; ફેરવાઈ
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ઘસડી=ખેંચી
ધાન્ય=અનાજ
વહાણો=મોટી હોડીઓ
અકળામણ=ગભરામણ
વાદળાં=વરાળનો જથો

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા ફાયદા ગેરફાયદા ગણાવો.

સાર—હવા વગર પ્રાણી જીવી શકે નહિ. માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળીઉં=નીચેનો ભાગ
દુઃખ=નીટંમણા	કઠણ=સખત	જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
ભુરો=ભુક્કો	ગાંગડો=ગઠ્ઠો	વેહ=છિદ્ર
કણ=રજકણ	ઝાંખો=તેજ વગરનો	થર=પડ
જુદ્રા=જુદા	કહાણી=કહેતી; કહેવત	ચાંચવો=જમીન ખોદ-વાનું ઓજાર; તીકમ
અલગ=હરકો; દરકતો	જન્મ=પેદાસ	
પીગળતો=રસ થતો	દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર	હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઇથી ભુકો થઇ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે પદાર્થ કેવા કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ. છિદ્રળુ. બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે? છિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય કે નહિ? દેવતામાં પીગળે એવાં પદાર્થનાં નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંય પર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. બરડ. બરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થ જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ તથા ગુણ કહો.

પાઠ ૪૪	ગાળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી
ટીપે=ઘડે	કાતર=કાપવાનું ઓજાર	ઝેરી=ઝેરવાળો
પતરાં=ધાતુને ટીપીને અથવા રસ કરી લાંબા ચોડા બનાવે છે તે	ચંબુ=શિરોઇ	સિક્કા=ચલણી નાણું
	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા
	કથરોટ=મોટી થાળી	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર, લુહાર, કુંભાર, સોની શેના ઘાટ બનાવે છે? તાંબું ક્યાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં જે જે વાસણો હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાવામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચઢે છે? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચઢે માટે શું કરેછે? કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે?

પાઠ ૪૫	ઓગળીને=રસ થઇને	વાસણ; ચંબુ
ખાણ=જમીનમાંથી ધાતુ વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો	મજાગરા=ખડવાં; જેના વડે બારણું ઉઘાડે દેવાય તે	કાટ=કીટ
ઈનામ=ખુશ થઇ આપવું તે; ભેટ	તાસકો=રકાબીઓ	કલાઇ=ઝાંખા સફેદ રંગની ધાતુ
	પવાલી=લાંબું પીપ	માંજેલા=ઘસીને સાફ કરેલાં
મેળવણી-ભેળ	(શરોઇ=સાંકડાં મોઢાનું	સસ્તું=સોંઘું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ શી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબું નેં

પિત્તળ એમાં કઠણુ કોણ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણુ ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણુ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તળનાં વાસણુને કલાઇ કરાવવાનું કારણુ શું ? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કેણુ કટાય ? કાંખું કયું વહેલું પડે ? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ કહો.

પાઠ ૪૬.

ઘાસનું બજાર=ઘાસની પીઠ
ઓરો=પોપડા; ઘાસ ઊગવાની જગા; બીડ
કુમળું=નરમ
છાવામાં=ઢાંકવામાં
વળીને=વળ દઇને
મુળીઆં=મૂળ
ધાર=અણી
દાભ=દરભ
ઝીંઝવો=એક જાતનું ઘાસ
ચરાઉ=ચરનારા
ગંજી=ઘાસના ઢગલા
ગડી=ગાંઠ
સુગંધ=સારી વાસ
રોષ=સુગંધીદાર ઘાસ
ખુજલી=ખસ
ધુપેલ=માથામાં ઘાલવાનું સુગંધીદાર તેલ
અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ
દરો=એક જાતનું ઘાસ; ધરો
જડ=મૂળ
ફરી ફરીને=વારે વારે
ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમાં
વાટ=રસ્તો
ચમરી=છોડ ઉપરની પાંખડી
સુંવાળી=લીસી
વાસ=સોડમ
સુપડા=ઝાડકવાને વાંસની ચીપ કે ઘાસનું બનાવે છે તે.
સાદડી=ચટાઇ
પડા=ઝુડા
કૂટીને=છુંદીને
મૂંજ=સરકટની પાંદડીને પલાળી કુટેલા તે
ખાટલા=ઢોલીઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાભ ઊગે તે ખેતર શા કારણુથી નકામું થઇ જાય છે ? દાભનાં મુળીઆં કેવાં હોય ? પાંદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળું દાભ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાભ શું કામમાં આવે છે ? ઝીંઝવો શું કામમાં આવે છે ને કયાં ઊગે છે ? એના મુળીઆ પર શું થાય ? એ ગડીને શું કહે છે ?

મોથ શા શા કામમાં આવે છે? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે છે? સરકટ ક્યાં થાય? સરકટ જનાવરના ખાવામાં આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે? એની પાંદડીને કૂટીને વળે છે તેને શું કહે છે? મૂંજ શા કામમાં આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે.

પાઠ ૪૭.	બી=બીઆં	ઢેબરાં=મીઠું, મરચું નાખી
વાવવા=રોપવા	ખાતર=ઘાસ, છાણ વગેરે	જુવાર બાજરીના
સાંઠો=જુવાર વગેરેનો	કોહી ગએલો કચરો	કરેલા રોટલા
લાંબો દાંડો	પૂરીને=નાખીને	ખસલી=એક જાતનું
પરાળ=જાતનું ઘાસ	બીજ=વગડામાં રહેનાર	ઘાસ
ગાંઠ=ગડી	નાગલી=બાવટો [જાત	કડબ=જુવારનો સૂકો
સળંગ=આખી	સામો=એક જાતના	સાંઠો
પેર=પેરીએ	ઘાસનું બી	રાતડીઓ=રાતી જુવાર
ગુચ્છો=ગુંચળું; જથો	થડ=ચીઢા કે ડુંગળાનાં	બીડ=ઘાસ ઊગવાની
નજર કરો=ધ્યાન આપો	મૂળની ગાંઠો	જમીન; ચરો

સવાલ—બાજરી, જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે? ઘાસનું બી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું છે? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો? મહીકાંઠાના બીજા લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે?

પાઠ ૪૮.	એક સામટું=સાથે લાગું	દાણો=જુવાર, અડદ વગેરે
અખત=બહુ	ભાણ=સુરજ; સૂર્ય	કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગા

નીરૂં છું=નાખું છું	ચાસ=ખેતરમાં હળ ફરી પાડેલા આડા ઉભા લિસોટા	નીપજાવે=પકવે
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવી બનાવે છે તે	હળપુણી=હળમાં લોઢાની કોસ હોય છે તે	અન્ન=અનાજ
કૌવત=જોર	ધુસરી=બળદની ખાંધે રહે છે તે લાકડું	ધરે=પહેરે
ચવડું=હળના નીચેના ભાગમાં કોશની સાથેનું અણીવાળું લાકડું	છેડો=હળને છેડે પકડવાને ખીલી જેવું હોય છે તે; હળડી	સહે=ખમે; વેઠે
આળસુ=સુસ્ત	તાત=બાપ	ભડું=જબરો
સાડ=ગામાનો વચમાંનો લાંબો સોટો; ઓડાળ		ઉત્તમ=સૌથી સારી
		પર=પારકો
		ઉપકારી=આભારી
		દીએ=આપે
		શીખ=શિખામણ
		ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે. તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધંધો સ્વતંત્ર છે ને અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામની વસ્તુને નીપજાવે છે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે. હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગલા ભાગને સડ કહે છે, સડની લંબાઇ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઇ ૪ ફુટ હોય છે, જાડા ભાગમાં સડનો છેડો પાસે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસનાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણીદારને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સડને બીજે છેડે ખીલા હોય છે, તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુંસરું બાંધે છે, ધુંસરું બળદની ખાંધપર મૂકે છે, ધુંસરું બળદની ખાંધ ઉપરથી ખસી ન જાય

માટે ધુંસરાને બંને છેડે લાકડાની સમોલ હોય છે, તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે હળપુણી જલદી ઘસાઈ કે ભાંગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ હાંકતી વખતે ખેડુત છડાપર ભાર દે છે, તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, અને જમીન ખોદાઇને પોચી થય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ડ્રૉઈંગ પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

ખેડુત વિષે.

સમજુતી—અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો બાપ મણાયો છે કારણ કે તું ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે. (૧) કપાસ, ફળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જબરો બને છે, અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે, એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નકરી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો: તો જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલું કરનારા થશો.

સાર—કહેવત છે કે "ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નકૃષ્ટ નોકરી, નિદાન ભીખ એટલું ન આવડે તો હવાલી શીખ."

પાઠ ૪૯.	ક્યારડા=ક્યારા	ઝારડીને=ઝાચડીને
મૂળ=કારણ	ધરૂ=કુમળા છોડ; તરૂ	ફોતા=ફોતરાં
ઢીલાંછમ=ઘણુંજ ઢીલાં	ઝીલવો=ખમવો	

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂ એટલે શું? ડાંગર ક્યારામાં શા માટે રોપે છે? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે?, ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય છે?

પાઠ ૫૦.	વેંત=બિલ્લસ	ડુક્કર=ભૂંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સંચો; કોલ	આંખ=કળી	શિઆળવાં=શિઆળ
પડછા=પાંતરાં | રસ=કસ	પીત=પાણીથી થતું કરસણ શાક વગેરે	સંભાળ=તપાસ
સંબંધી=વિષે; બાબત	તરકારી=શાક	પાકટ=પાકી
પેર=મંદેરી	માસ=મહીના	તાવડો=મોટો પેણો
		છારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું? કોલુ શેનું બને છે? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોંસ	જોર=શક્તિ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	સારા=સાજા	નકામો=ફોગટ
વઢવા=લડવા	લોટ=આટો	હિસાબ=ગણતરી
ધીમા=શાંત	કણક=રોટલી કરવા માટે બાંધેલો લોટ	ઉપયોગ=જરૂર
ઉજળો=સફેદ		પૈસાદાર=તાલેવંત

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી છે અને તેનું કારણ શું? ભાત શી રીતે બનાવે છે? રોટલી શેની બનાવે છે? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતા નથી?

પાઠ ૫૨.	ઇચ્છા=મરજી	નિશાળ=શીખવાનું ઠેકાણું
મધપુડો=મધમાખીએ બનાવેલો પુડો	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
લટકતો=ટિંગાતો	છખુણાવાળાં=છખુણાનાં આકારના	રચે=બનાવે
બાપડી=ભિકારી	જન્મ=જિંદગી; અવતાર	તત્કાળ=તરત
કામળો=ઊનનું લુગડું	રક્ષણ=બચાવ	ચૂસી=શોષી
ધૂણી=ધુમાડો દેવતા; સળગતાં છાણાં વગેરે	ડંખ=ચટકો	સરે=થાય
ઘરબાર વગરનાં=રખડતાં	પેસવા=દાખલ થવા	ગુણ=ફાયદો; લાભ
પારકો=પરાયો; બીજાનો	દયા=રહેમ	તમામ=બધું
ચીજ=વસ્તુ	**કવિતાના અર્થ.**	તજે=છોડી દે
	હુન્નર=કસબ; કારીગીરી	ઉદ્યોગી=મહેનતુ
		પંકાય=વખણાય

મધમાખી.

સમજુતી—હે ! મધમાખી તું મહેનતુ છે અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઇ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) માંહુ મધ ચૂસી લઇને મીણ બનાવે છે, તેથી એટલે મધ અને મીણથી ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ ઘણું મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. વળી તું કાળી ને ચોકખી દેખાય છે અને જરાપણ આળસ કરતી નથી. (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મંકોડા, વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. (૪) સાર—માણસે ઉદ્યોગી અને હુનરી થવું

સવાલ—મધપુડો કોણ બનાવે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે? મધ ક્યાંથી લાવે છે? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઇ કઇ? રાણીનું કામ શું છે? મધપુડાનાં ખાનાં કેટલાં ખુણાવાળાં હોય છે? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે? ઇંડાં ક્યા ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે? મોટા ખાનામાં ક્યાં ઇંડાં મુકવામાં આવે છે? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું? મધ અને મીણુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી?

પાઠ ૫૩.

શેખ=મુસલમાનની એક જાત
બતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનારૂં પક્ષી
પીછ=પીછાં
ચીકટ=ચિકાશ
ભિંજાતું=પલળતું
નબળું=કમજોર
જોડાએલાં=સંધાએલાં
દાંક=એવડા દાંત
અણીદાર=તીણા
ગળી જાય છે=આખું ઉતારી દે છે
જાળવે=સાચવે; સંભાળે
ઢાંકી=છુપાવી
બીકણ=બીએ એવો
ધસીને દોડે છે=હુમલો કરે છે
માંજર=કલગી
દીપે છે=શોભે છે
ખોતરવાની=ખોદવાની
વહાણું વાય=સવાર થાય

સવાલ—બતક કેવી જગામાં રહે છે? બતકનું શરીર કેમ ભિંજાતું નથી? બતક શું ખાય છે? બતકની ચાંચ કેવી હોય છે? બતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી? બતકને કેટલા પગ હોય છે? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને ક્યાં હોય છે? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે? બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી? મરઘા અને બતકની ચાંચમાં ફેર શું?

મરઘાં પાણીપર કેમ ચાલી શકતાં નથી? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઓળખી શકાય? મરઘાં શા માટે પાળતા હશે? મરઘાં કોણ પાળે છે? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શું બોલે છે?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાબરી=કાબરચીતરી	ખુણેખાંચરે=ખુણામાં	ફાયદો=ગુણ
રૂ=કપાસમાંથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી શોધીને
	ભુરા=આસમાની	
	ટપકાં=છાંટ	
તણખલાં=તરણાં	લગી=સુધી	ભો=બીક; ડર

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને કેવી રીતે હોય છે? ચકલી ક્યાં રહે છે? માળા શેના બનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે? બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલાં ઇંડાં મૂકે છે? ઇંડાનો રંગ કેવો હોય છે? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કોની કોની બીક હોય હોય છે? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિશાની કહો.

પાઠ ૫૫.	સપાટ=સરખી	મજલ=મુસાફરી; સફર
દેખાવ=શોભા	લગામ=દોર	પાણીદાર=જોરવાળો; ઝડપથી દોડનાર
ગરદન=બોચી	તીખા=ધારવાળા	
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદન પરના વાળ	ચપટા=બેઠેલા	અરબી=અરબસ્તાની
	ભુસું=થુલું	નીમકહલાલ=ખાય તેનું
નક્કર=સંગીન	દાણા=અનાજ	ભલું કરનાર; ધણીનું

...બધું ચાહનાર	શરત=હોડ; હારજીત	જીન=ચામડાનું પલાણ
ધણી=માલીક	ટટ્ટી=કામડાની વાડ	સવારી કરે છે=મુસાફરી કરે છે
પ્રીતિ=હેત; પ્યાર	કુદાવે=ફલંગ મરાવે	

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કોને કહે છે? ઘોડા સપાટ જમીનપર સપાટાબંધ દોડી શકવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામ ક્યાં ઘાલે છે? ક્યા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને ક્યા વડે ચાવે છે? ઘોડો શું શું ખાય છે? નાળ શા માટે જડાવે છે? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે? ઘોડાની કઇ કઇ જાતો છે? ઘોડામાં ક્યા ક્યા ગુણ છે? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે?

પાઠ ૫૬.		
શેઠ=શાહુકાર	ખોંખારે=હણહણે	ધીરજવાળું=દુઃખ ખમનાર
નાળબંધ=નાળ જડનાર	ભુંકવું=ગધેડાનું બોલવું	કહ્યાગરું=કહ્યા પ્રમાણે ચલનાર
ખરી=જનાવરના પગના તળીઆનું હાડકું	અડીઅલ=અડી જાય એવું; જીદ્દી; હઠીલું	ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો
ફેર=તફાવત; ફરક	ઠોઠ=અક્કલ વગરનો	ખચ્ચર=ગધેડીને ઘોડાના સંગમથી પેદા થયેલો તે
ઝુમખો=જથો	નવાઈ=અચરતી	વાળ=નિમળા; બાલ
	મહેનતુ=મહેનત કરે એવું	

સાર—ઘોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે, ત્રણેના શરીર પર ટુંકા વાળ છે. પગને તળીએ ગોળ ડાબડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આખે પુછડે હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચર કરતાં ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ ૫૭.	ભાગ	છેડો=નાકું
ગોકળ ગાય=પરમેશ્વરની ગાય.	તાળવું=મોઢાની અંદરનો ઉપલો ભાગ	મળ=શરૂઆત
વાનાં=વસ્તુ	ભવાં=ભમર; આંખ ઉપરના કમાનદાર વાળ	ગળું=બોચીની પછવાડેનો ભાગ
ધડ=બોચીથી પગ સુધીનો ભાગ	પોપચું=આંખનું ઢાંકણ	વચલેગાળે=વચ્ચોવચ્ચ
ડોકું=ધડની ઉપરનો	ખાળે=અટકાવે	કેડ=કંમર
		ઢીંચણ=ઘુંટણ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ઊગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું, (મોઢાની અંદર, જીભ, દાંત અને તાળવું છે) ગાલ, ગળું, બોચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, ડુંટી, પેડુ, કેડ, વાંસો, બે પગ, જાંઘ, ઢીંચણ, નળા, પાટલી, તળીઉં, એડી અને ઘુંટી છે.

પાઠ ૫૮.	વસ્તુનું કંઇપણ જ્ઞાન	ધબાકા=અવાજો
ઇંદ્રિય=જે વડે કોઈ	ફીકર=ચિંતા [થાય તે	જ્ઞાન=સમજ

સવાલ—ઇંદ્રિયો કોને કહેવી? ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથવડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભારે કે હલકું; પોચું કે કઠણ; લીસું કે ખરબચડું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. નાક, કાન અને જીભ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જણાય? જ. નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; અને જીભ વડે સ્વાદ.

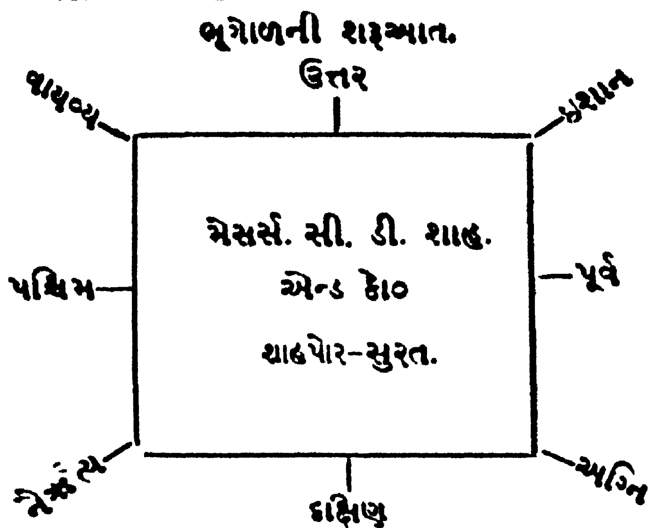
પાઠ ૫૯.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
બુટ્ટી=રજા	સેલા=દુપટ્ટા	વત્તા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાલ્લો=બાયડીને પહેર-	ખુલતા=બહાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લીલો, નારંગી, તપખીરીઓ અને કત્થાઇ રંગ શી રીતે બનાવવો? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગથી બીજા રંગો કેવી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૬૦.	જંગલી=સમજણ વ-	ગરજ સાર=કામ કરે
ઉઘાડો=નાગો; લુગડાં	ગરના	ભીંગડાં=જાડાં પડ
પહેર્યા વગરનો	કાલ=છોડું	જામદાની=ઝીણું બુટ્ટા-
કાંતીને=તાર કાઢીને	રંગદાર=રંગવાળું	દાર લુગડું
કાશીવાણીઓ=કાપડીઓ	કાંકણુ=કવર	બાસ્તો=સુતરાઉ કપડું
છીંટ=તરેહવાળું કપડું	રૂવાંટી=ઝીણા વાળ	ખાદી=રોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો? ઊન એટલે શું? ઊનનું કયું કાપડ બને છે? ઘેટાંને ટાઢ કેમ વાતી નથી? ઊન સિવાય બીજાં શેનાં કાપડ બને છે? રૂ કયાં થાય છે? જંગલી લોકો ઊન અને રૂનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે? પશુ, પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી?

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશા—(સ. ૧.) દિશા કેટલી છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) દિશાના નામ દો. જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? જ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો. જ. જે દિશામાં સુરજ ઊગે તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) રાતે શા વડે દિશા પારખશો ? જ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો જ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું કયું સાધન છે ? જ. હોકાયંત્ર (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઈ

દિશા જાણી શકાય ? જ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ. નકશા સામું મોં કરી ઊભા રહીએ તો માથા તરફથી ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(સ. ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) ખુણાનાં નામ બોલો. જ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (સ ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. જ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય ભૂગોળના પ્રશ્નોત્તર.

મહેસુલી ખાતું—(સ. ૧) મહેસુલી ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (સ. ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શું કહે છે ? જ. તલાટી. (સ. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે ? જ. મુખી (સ. ૪) તલાટીના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. મામલતદાર. (સ. ૫) મામલતદાર માજિસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? જ. ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે. (સ. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ. આસિસ્ટંટ કલેક્ટર કે ડેપ્યુટિ કલેક્ટર. (સ. ૭) આસિસ્ટંટ કલેક્ટર અને ડેપ્યુટિ કલેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. કલેક્ટર. (સ. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ? જ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ,

ઇસ્પિતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (સ. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફનું કામ કરે છે ત્યારે એ ક્યા અધિકારી કહેવાય? જ. ડિસ્ટ્રિક્ટ માજિસ્ટ્રેટ. (સ. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજંટ ક્યારે કહે છે? જ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજ પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે ત્યારે.

પોલીસ ખાતું—(સ. ૧) પોલીસ ખાતું શું કામ કરે છે? જ. લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (સ. ૨) ગામડામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે? જ. પોલીસ પટેલ અથવા મુખી. (સ. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે? જ. ફોજદાર. (સ. ૪) ફોજદાર પર કોણ દેખરેખ રાખે છે? જ. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે? જ. પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું—(સ. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે? જ. લેણુંદેણુંનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કઇ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સબજજ કોર્ટ. એના ઉપરીને સબજજ (મુન્સફ) સાહેબ કહે છે. (સ. ૩) શહેરમાં સબજજ કોર્ટો કઇ છે? જ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ. (સ. ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કરે છે? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા અને ખૂન ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૫) ડિસ્ટ્રીક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના ક્યા ક્યા અધિકારી છે? જ. સબ-જજ અને માજીસ્ટ્રેટ.

વૈદક ખાતું—(સ. ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે? જ. માંદા માણસની માવજત કરે છે, તથા તેમને દવા આપે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે? જ. હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટો.

(સ. ૩) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના હાથ નીચે કોણ હોય છે? જ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર) (સ. ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના ઉપરી કોણ અને તેઓ ક્યાં રહે છે? જ. સિવિલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(સ. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે? જ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (સ. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે? જ. ઓવરસીઅર. (સ. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે? જ. એક્ઝિક્યુટિવ એંજિનીઅર.

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શું કહે છે? જ. મહેતાજી (સ. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે? જ. ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩) ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ? જ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્તરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાબત્તી સળગાવવાનું, સડકોપર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભળાવવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે? જ. જકાત, જાજરૂવેરો, ઘરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરેથી. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી ક્યા ગામમાં હોય અને ક્યા ગામમાં ન હોય? જ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (સ. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે? જ. સરકાર તરફથી નિમાયલા

અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કહાયલા સભાસદોથી (સ. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? જ. કૌંસિલર. (સ. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? જ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવા ચીફ ઓફીસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે.

લોકલફંડ ખાતું—(સ. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (સ. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શેમાંથી આવે છે ? જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે, તે પર દર રૂપીએ દોઢ આનો લોકલફંડનો વધારે લે છે, તેમાંથી ચાલે છે. લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ. લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ. ૧) પોસ્ટ ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો, તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઇ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (સ. ૨) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? કારકુન, સિપાઇ, ટપાલી.

ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવેખાતું, એગ્રિકલચર ખાતું, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ખાતાં છે.

વ્યાખ્યા.

શેરી—આમસામી ઘરોની હાર હોય તે.

મહોલ્લો—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પરૂં—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ઘણા ઘરની વસ્તી હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—જેમાં સારાં મોટાં બજારો, છોબંધ અને હારબંધ ઘણાં ઘરો હોય તે.

તાલુકો—ઘણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ. જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ઘણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવજા થતો હોય તે.

એજન્સિ—નાનાં દેશી રાજ્યનો જથો.

પોલિટિકલ એજંટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—ઘણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થએલો ભાગ.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નિચાણ જગા પર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો. નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગા.

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવતી હોય તે.

જાત્રાનું ઠેકાણું–પવિત્ર જગા કે જ્યાં પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય છે તે.
પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો પાક.
નિકાસ—બીજે દેશ જતી ચીજો.
આયાત—પરદેશથી આવતી ચીજો.

ડ્રિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા. હેતુ–છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઇ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭) બે હાથ ઉંચા. (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાંબા મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. (૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ પગનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

ારમેશ્વરે	ઝગઝગાટ.	ચૈત્ર.	દ્રાક્ષ.	દિવસ.
ર્યું.	ભક્ત.	વૈશાખ.	ડાહ્યો.	ગધેડાનું
ાંટેમાગું	ધ્યાન.	અષાડ.	નિશાન.	મસ્તીમાં
ાક્તિ.	શ્રાવણ.	બોએલાં.	ઢગલા.	તંબર.
ૃથ્વી	વસ્ત્ર.	વિખુટા.	અથડાયું.	ખડખડતો.
ાંસાળુ.	દિવાળી.	પિત્તળનાં.	ભાગ્યશાળી	જક્ષી.
ુશિયારી.	પોષ.	મિઠાઈ	વિદ્યા.	માંડું.
ર્શન.	સૂદ.	શક્કર.	પુત્રના.	ફૂંકમાં
ામર.	પખવાડીઆમાં	પુષ્કળ.	વંઠી.	પિવાડ્યો.
ર્વે	તિથિઓ.	સુતરાઉ.	ખોટામાં.	અભાગી

બાંધતો.	ઠઠ.	કેશાલ્યા.	હિસોટીનો.	ખૂબસુરત.
કુકડું.	મિત્ર.	ઊડયો.	મિનિટ.	રૂપીઆ.
સમજાવ્યું.	આણું.	ઇચ્છા.	દારૂડું.	ભૂખ્યો.
ઊંઘ્યાં.	સ્વાદે.	ગભરાટમાં	હોંચકો.	શોંગણનો.
શિખામણ.	કુટુંબના.	ગણકાર્યું.	હિંચોળે.	દાડમું.
શિયાળ.	સોહામણી.	જુવે.	ઠીમણું.	ખટખડાટ.
સુદ્રમ.	નુકસાન.	વિચારશું	ઓઢ્યા.	સંકટમાંથી.
શિયાળ.	પુત્રજાં.	બ્રાહ્મણ	નીમણુક.	શિયાળ.
આખલાંડ.	ધાન્યથી	વિદ્યાર્થી.	ચીતરામણ.	અર્થ.
ઢોંગ.	ચટણી.	મૂર્ખ.	દિલગીર.	ગભરાટ.
યત્ન.	પોતશીમાં.	ખબ્રિઆણી	કેકાઠજીઆા	પ્રાણી.
તૂટશે.	ફૂટશું.	છોકરાં છેયાં	ધૂળમાં.	ચકાપટા.
હિંમત.	ફુરેલું	ઇશ્વર.	ફટે.	ઠીક.
બીડયો.	પસ્તાવો	જન્મ.	કિનારો.	અઠ્ઠોમાં.
જડું.	જૂટવી	ભાંગીતૂટી	અર્થી.	ધગધગતા
અજીતસિંહ	ખેંચતાણ.	વિચાર્યું.	વાટમાં.	લગન.
શિવશંકર.	સહીઅરો.	ખાડ.	હડખાએલું.	પિએરથી.
અક્ષરમાં.	કહે.	સ્ટેશન.	શિખામણ.	હાંફ્યો.
દોડાદોડ	નિંદે.	સંદેશો.	નિહાળ્યું	આપકર્મી.
ધૂમી રહ્યો.	કલેશ.	સોંપ્યા	ડયો.	બાપકર્મી.
ઉઠાડયો.	રામચંદ્રજી.	દુઃખ.	જરતાં.	સોપ્યું,
ભૂલથાપ.	દર્પણ.	ગોઠવણ.	કચેઓકરે	ઉદ્દેસૉગ.
જુદીની.	મીરાબ.	ખટખડાટ.	પૈસેટકે.	ઓચીંતી.

ઢેકાવી.	નિશાની.	વિજયા.	ધોએલાં.	ધંધો
ઠક્કર.	કુંકડું.	મુકુંદ.	ડાકતર.	તાંબાકુંડી.
હિંમત.	પુષ્કળ.	કુટપટી	વનસ્પતિ.	કથરોટ.
પ્રાર્થના.	પ્રભુનો.	મધ્યમાં.	ધગધગતા.	પુષ્કળ.
તરંગદ્રુમ.	મહિમા.	પગથીઉં.	પક્ષીઓ.	ચિઠ્ઠી.
દુશ્મન.	જગપતિ.	ટેબલો.	ઢોર.	ટંકશાળ.
ડેડકો	સરજાવ્યાં.	ખુરસી.	ઘોંઘાટ.	પૂછ્યું.
કૂદતો.	સિંધુ.	સ્ટેશન.	લક્ષ્મણ.	મેળવણીથી.
તડુકતો.	સરિતા.	નિશાન.	રામચંદ્ર	શિરોઈ.
કુદતું.	રળિઆમણી	મુકાવ્યું.	મોકું.	કટાણું.
ચડાઉ.	સૂર્યનો.	વર્ગ.	સર્વે.	ચગડાટ.
ભિખારીને.	સ્હાય.	પૂરા.	ટિકિટ.	સસ્તું.
ઉતર્યા.	વનસ્પતિ.	નિશાળમાં	ધાન્ય.	પાંદડી.
જૂઠ્ઠો.	નાળિએરી.	ઇશ્વરપ્રસાદ.	નિર્દય.	મુંગીઆ.
ધ્રૂજતો.	પલ્લવ.	ભાડું.	દુઃખ.	ઝાંઝરો.
સોભાગચંદ	વિશેષ.	અધિકારી.	કુઆથી.	ચરાઉ.
પહેર્યા.	ચોટા.	ગંધ.	અક્ષરો	ગડીઓ.
બ્રાહ્મણ.	શિખંડ	બંદોબસ્ત.	બટ્ઠી.	સુગંધ.
દેશાવર.	પશ્ચિમ.	મુસલમાન.	વિષે.	અત્તર.
ઘી.	દક્ષિણ	મામલતદાર	જન્મ.	દાંડી
અર્ધા.	ઉત્તર	હરિભાઇ.	ફિક્કી.	લાકડીઓ.
ઢંકાએલાં	હંમેશાં.	માસ્તર.	તાંબુ.	ઝુંપડાં.
આંગુઠીમાં.	સ્લેટ.	રૂપાળી.	પિત્તળનાં.	ગુચ્છા.

ચાળંગ	અગિઆર.	જંતુઓ.	તણખલાં	વધુ.
ઓવાણું.	ફક્કર.	ફુમર.	બચ્ચાં.	અડીઅલ
કોવત	શિઆળવાં.	મંકોડા.	જાંગ.	મહેનતુ.
આળસુ	દંધાઇને.	ઉદ્યોગી.	નક્કર.	કબાગરું
કોશ.	પૈસાદાર.	ખાબોચીઉં.	પ્રીતિ.	ટટ્ટુ.
ધુંસરી.	તત્કાળ.			ખચ્ચર.
અબ.	વાખરી.	ચીકટ.	શરત.	ધડ.
સંતોષ.	ઓઢીને.	ભિંજાતું	ટહુકો.	હોઠ.
બહુ.	બગાડયું.	હાંડીએ.	ઉપયોગી.	હડપચી.
ઉત્તમ.	ઇચ્છા.	ભિંજાઇ.	બરદાસ	ઇંદ્રિય.
ટાંકણું.	ઇંડાં.	ખોતરવાની.	ત્રોસ.	શીંગડાં.
ઝપાટો.	રક્ષણ.	કુકરેકૂક.	ભૂકે છે.	કાંડું.

સમાપ્ત.